

για κάθε καρδιά· όταν εκείνο, που τὰ γράφουν, είναι, βέβαια, του λόγου λειτουργός, και όχι βιβλικό-πληροί μινάχα. Και τὸ πῶς σοφὸ και γιὰ τοὺς λίγους τάχα βιβλίον δὲν ξέρουμε σὲ ποιά και σὲ πόσων χέρια τῆς μοίρας του εἶναι νὰ πέσῃ. Μπορεῖ κ' ἓνα παιδί νὰ τῷ δῶρῃ. Ἐπειτα μπροστὰ στὴ Σοφίαν ὅλοι εἴμαστε παιδιά. Ἐν οἷδα ὅτι οὐδὲν οἶδα. Κι ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριά, κ' ἔν' ἀλφαθητάρη πρέπει νὰ φυτρώνῃ μὲ ὅλη τὴν περηφάνειαν μιᾶς Ἀποκαλύψεως. Γιατί ὄχι; Μπορεῖ κι αὐτὸ νάχη τὸ μέρος του στὸ φῶτισμα τῶν ἡρώων, πού ἀλλάζουν τὴν ὄψη τοῦ κόσμου. Καὶ λοιπόν: ἀνάγκη νὰ μαστορεύουμε και τὰ βιβλία τὰ ἀναγνωστικά—μὴν τὸ γελάτε!—σὰ νὰ εἶταν ἐπικά ποιήματα. Ἐπειτα: ποῖος εἶπε πῶς δὲν ἔχουμε κόσμο γιὰ νὰ τὰ μεταχειριστῆ; Ποῖος εἶπε πῶς δὲν ἔχουμε σχολειὰ γιὰ νὰ βαλοῦνε μέσα; Πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ὑπάρχουνε δασκάλοι και ὑπάρχουνε παιδιά. Τὸ βιβλίον, δηλαδή τὸ συστηματοποιημένο μίλημα μεταξὺ τοῦ αἰώνιου διδάχου και τοῦ αἰώνιου μαθητῆ, δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ ἔχῃ ἀναγκαστικά· θέλοντας μὴ θέλοντας· ἀργὰ ἢ γρήγορα. Χτίζονται σχολειὰ και μαστορεύονται φυλλάδες γιὰ τοὺς στραβούς και γιὰ τοὺς κουφαλάκους και δὲν πάνε χαμένα, και φέρνουν ἀποτέλεσμα. Καὶ πῶς μπορεῖ ποτὲ νὰ πάνε χαμένα, κι ὅσο ἀφρόνιστα κι ἂν πεταχτοῦν, βιβλία γιὰ τὰ παιδιά, πλατιά πλατιά και σωστά σωστά ρωμαίικα, και μ' ὅλο τὸ κυνήγι πού τοὺς κανουν οἱ σοφτάρεις μας; Καὶ πού ἄλλου θὰ ταξίαζε πῶς καλά τὸ βαθυστόχαστο ρητό: «Κάμε τὸ καλὸ και εἶχ' το σὸ ἴγιαλό.»

Μὰ νὰ μὲ συμπαθῆς, φίλε μου. Ὅ, τι καλὸ εἶγινε γιὰ τὴν ἰδέαν μας, ὅσο μετρημένο κι ἂν εἶναι, ὅσο ντροπαλὸ κι ἂν κρύβεται, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ πῆ πῶς ἔπεσε στὸ γιαιλό. Σπάρθηκε, και καρποφορεῖ. Μὴ σὲ ταράξει τὸ γαύγισμα τῶν μαντρόσκυλων. Τέντωσε ταυτιά σου στὸ ψιλόκνηθρο βήθισμα πού μὲν ἔρχεται ἐκεῖθε πέρα ἀπὸ δουλευτικά μέλλισια. Βέβαια λιγοστοὶ μπορεῖ νὰ εἶναι οἱ δικοί μας μὰ χτὲς εἶτανε λιγότεροι, και προχτὲς ἀκόμα πῶς λίγοι. Ὡρα μὲ τὴν ὥρα, μέρη τῆς μέρας, περισσεύουν τέτοιο τὸ περπάτημα τῆς ἀλήθειας· σήμερ' ἀκόμα, στρατὸς εἶναι. Ἴσα μὲ τὴν ὥρα, τὰ σχολειὰ μας εἶναι στὰ βιβλία μας, στὶς ἐφημερίδες μας, σὲ ὅσα μὰς τραγουδᾷ ὁ ποιητὴς, μὰς κουβεντιάζει ὁ πεζογράφος, μὰς διαλαλεῖ ὁ κάθε λογῆς μελετητὴς ἢ αὐτοσχεδιαστῆς καλοπροαίρετος πάντῃ—συγγραφίας. Βιβλιάρικια ἄξια, σὰν τὸν «Ἡλιον», σὰν τὸν «Ἀθρόπι-

νο μηχανισμό», σὰν τὸ «Κρασί», σὰν τὸ «Μπαμπάκι», σὰν τὴ «Ζωὴ και τὸ Σκολεῖον», δὲ μὰς δίνουν ἀπὸ τώρα καθαρὰ νὰ νοιώσουμε, μὲ τί τρόπο θὰ γλυκοχαράξῃ αὐριο μέσα στὸ μεγάλο γλωσσικό, και τὸ ξεχωρισμένο σχολικό ζημέρωμα, δὲ μὰς κουβαλᾷ σὰ λουλούδια πρωτόφαντα, σὰν πρωτόλουθους καρπούς, και τὰ πρῶτα λόγια τοῦ δασκαλοῦ πρὸς τὸ μαθητῆ, και τὰ πρῶτα μαθήματα τοῦ μελλόμενου σχολειοῦ, τοῦ σχολειοῦ πού ὅσο μελλόμενον κι ἂν εἶναι, ἀρχίσει ἀπὸ καιρὸ, μὲ τῶν πραγμάτων τὴ δύναμιν νὰ σκηματίζεται; Ἴσα μὲ τὴν ὥρα, τὰ σχολειὰ μας εἶναι στὰ βιβλία. Σὲ λιγάκι, τὰ βιβλία μας θὰ εἶναι στὰ σχολειὰ. Γνωρίζω δύο τρεῖς ἐπιστήμονες φιλόλογους ἀπὸ τοὺς νέους μας πού ὁ πόθος τους εἶναι, σὰν ἀποτελεῖωσαν στὴν Ἑβρώπη τίς σπουδὲς τους, νὰ θροῦνε και νὰ νοῖζουνε σχολειὰ γιὰ τὴ δημοτικὴ μας. Πῶς θὰ γίνῃ τέτοιο πρᾶμα; δὲν εἶναι ἡ ὥρα νὰ τὸ ζετάσουμε. Καὶ μόνον πῶς πέρατε ἀπὸ τὸ κεφάλι δύο τριῶν ἀνθρώπων, ἑνὸς μονάχα, σὰν τοὺς νέους ἐπιστήμονες πού ἀνάφερα, θὰ πῆ πῶς κάτι ἐτοιμάζεται, κάτι ἔχει γίνῃ. Τὸ ἄβριο εἶναι ὁ καρπὸς πού τότε κρατᾷ στὴν κοιλιά του, φουσκωμένο ἀπὸ τὸν καρπὸ του, τὸ Σήμερᾶ. Ἐυλόγημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας του! Ὁ στραβὸς ἀγωνίζεται νὰ ὀδηγηθῇ ἀπ' ὅσα μοναχὰ μὲ τὸ χέρι του γγίξει. Τὰ μάτια γγίζουν ἀντικείμενα ἀσύγκριτα πῶς βαθιά και ἀπ' ὅσα φτάνουνε στὰ χέρια μας. Σημείωσα κάπου μ' εὐλάβεια τὰ λόγια τοῦτα τοῦ Τζῶν Μόρλεϋ: «Ὅποιος παραμελεῖ ταύριανὰ δὲ θὰ μπορεῖ νὰ τὰ ξεδιαλῶνῃ τὰ τωρινὰ μὲ ξεδιαλῶματα σταθερὰ κ' εὐχάριστα». Τὸ σχολειὸ τῆς δημοτικῆς ὅσο νὰ βρῆ τὸ δικὸ του σπῆτι—δὲν ξέρω πῶς,—ἀνάγκη νὰ ὀργανωθῇ πρῶτα πρῶτα και ἀγάγια ἀγάγια μέσα στὰ σπῆτια τοῦ καθενὸς ἀπὸ μὰς. Ὁ καλὸς ὁ δημοτικιστὴς γίνεταί πετῆρας και βλέπει μὲ πᾶνον τὸ κακὸ πού κύνει πρὸς γλωσσικὸ καὶ αἰσθητικὸ κ' ὕστερα και στὸ νοῦ τοῦ παιδιοῦ του τὸ ἐπίσημον γλωσσικὸ μας σύστημα. Ὁ καλὸς ὁ δημοτικιστὴς ἔς κοιτάξῃ νὰ ἀλαφρώσῃ τὸ κακὸ, ἀφοῦ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ποφύγῃ και ἀφοῦ τὸ παιδί του πρέπει νὰ περάσῃ ὅπως ὅπως ἀπὸ τὴν καθαρῆουσα, ἔς κοιτάξῃ νὰ τὰ λαφρώσῃ, χτίζοντας παραλληλα ἢ ἀντίθετα μὲ τὰ ἐπίσημα, μέσα στὸ σπῆτι του, τὸ ἄλλο τὸ σχολειὸ. Ἐτσι τὴ γλώσσα του τὴ μητρικὴ δὲ θὰ τὴν ἀκούῃ μονάχα στὸ σπῆτι του, δὲ θὰ τὴν αἰστανεται· και δὲ θὰ τὴ μιλά μοναχὰ ἀσυνείδητα και σκόρπια τὸ παιδί, μὰ και θὰ τὴ διδάσκειται

στὸ σπῆτι του συστηματικώτερη, τρωρισμένη, καθῶς εἶναι μιὰ μέρα, ὕστερ' ἀπὸ τὴν παράλληλη και ἀπὸ τὴ διπλὴ τούτη βασιλεῖα καθαρῆουσα και δημοτικῆς, νὰ πάρῃ μιὰ μέρα ἢ δευτέρη τὸν τόπον τῆς πρώτης και νὰ στηθῇ μονοκρατορίσσα. Βιβλία γιὰ τὰ παιδιά, γιὰ τὰ παιδιά, γιὰ τὰ παιδιά.

9

Πιστεύεις πῶς θὰ νικήσῃ μιὰ μέρα ἡ ἰδέαν μας. Ἡ καλωσύνη σου. Ἐγὼ δὲν τὸ ξέρω αὐτό. Μπορεῖ νὰ τὸ πιστεῶ. Κι ἔν' ἂν τὸ πιστεῶς ὅμως, ὅλο τὸ ἴδιο θᾶκνε. Γνωρίζω τὴν ἀλήθειαν. Θέλω νὰ πεθᾶνω γιὰ κείνη. Δὲ φροντίζω ἂν θὰ κρητῆσῃ μιὰ μέρα. Μὲ φτάνει πού τώρα μὲ κρατεῖ τὸ γήτεμά της. Εἴμαστε πρῆφτες ὅλοι μας πῶς πολὺ ἀπὸ σένα. Τὸ μεγαλεῖον τοῦ προφήτη δὲν εἶναι πῶς προλέγει τὰ μελλόμενα· εἶναι πῶς βροντοφωνεῖ μὴν ἀλήθειαν, καταμουτρῆ και τῶν πῶς ταπεινῶν και τῶν πῶς δυνατῶν. Κι ἂν ἀλλάζανε τὰ παιδαγωγικὰ συστήματα γλήγορα γλήγορα, κι ἂν ἡ Ἐπιστήμη πάει μπροστὰ κι ὀλοέν' ἀλλάξῃ, ὅσο κι ἂν εἶναι τὰ παιδαγωγικὰ βιβλία προσωρινὰ μέτρα και διαβατικὸι σταθμοί, τὰ βιβλία γιὰ τὰ παιδιά πρέπει νὰ γράφονται προσεχτικὰ κ' εὐσυνείδητα, μὰ και ἀφρόνιτα. Κι ἂν ὑποθέσουμε πῶς τὰ ἀναγνωστικά βιβλία μόνον τους ἔχουνε προορισμὸ νὰ μποῦνε, ἐπίσημα διορισμένα ἀπὸ τὸ Κράτος, μέσα στὰ σχολειὰ, κι ἂν τὸ καλοσυλλογιτοῦμε πῶς τέτοια μέρα δὲ θὰ ζημερώτῃ γιὰ τὰ βιβλία τῆς δημοτικῆς πού σήμερᾶ γιὰ τέτοιο σκοπὸ γράφονται, πάλι τὰ τέτοια βιβλία μὰς δὲν ἔχουνε τίποτε νὰ χάσουν. Γιατί θὰ κερδίσουν ἀπὸ κείνα τὰ βιβλία πού θὰ γράφτοῦν αὐριο, μὲ τὸ παράδειγμα τῶν τωρινῶν, πῶς καλά γράμμένα, και τραβῶντας πῶς ψηλά· γιατί τὰ τωρινὰ τὰ βιβλία μὰς θὰ τοὺς γίνουνε σκαλοπάτια.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Ἐγὼ εἶπα νῆς νὰ μὴ χαθῇ και νὰ νὰ μὴν πεθάνῃ και πάλε οἱ νῆς γιὰ χάνουνται και πάλε οἱ νῆς πεθαίνουν Ἐσὲ σοῦ πρέπει, μάτια μου, ἐνὶνὰ μορφολογίστρες· οἱ τρεῖς ἀπὸ τὰ Γιάννενα κ' οἱ τρεῖς ἀπὸ τὴν Ἄρτα, κ' οἱ τρεῖς ἀπὸ τὸν τόπον σου νὰ ξέρουν τὸνομά σου.

Δὲ σὺπρεπε, δὲ σὺμο αἰε στὴ γῆ κρεβατιστρῶση, μόν' σὺπρεπε, μόν' σὺμο αἰε σὺ τοῦ Μῆτι τὸ περιβόλι ἀνάμεσα σὲ δύο μηλιές, σὲ τρεῖς νεραντζοπούλες, νὰ πέφτουν τ' ἀνθ' ἀπάνου σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου, τὰ κρεμζογαροφάλα τριγύρω στὸ λαϊμό σου.

— Γῶ ἔστειλα τὸ Γιάννη μου νὰ σὲ βρῇ... Τὸν εἶδες τὸν Κώστα;
 — Μὰ ὁ Κώστας πῆγε στὸ Λουτράκι. Γῶ περπάτησα λίγο, ἴσα μὲ τὸ γεφύρι, κι ἀπὸ κεῖ κατέβηκα κατὰ τὴ ρεματαριά...
 — Τώρα πρέπει νὰ στείλω σένα γιὰ νὰ βρῆς τὸ Γιάννη μου!
 — Ὅχι δὲ! Νάτος, ἔρχεται...
 — Δόξα σοὶ ὁ Θεός!—φώναξ' ὁ γιατρὸς—πᾶμε νὰ πεθάνουμε τῆς πείνας! Μπᾶ σὲ καλὸ σας!...
 — Πού στὴν ὀργῆ, πῆγες, μωρέ; γύρισα τὸν κοσμο νὰ σὲ βρῶ!—εἶπ' ὁ Γιάννης σφρογγίζοντας τὸν ἰδρωτὰ του.
 — Ἐλάτε, τώρα, ἐλάτε! Τὸν Κώστα, βέβαια, δὲ θὰ τὸν περιμένουμε γιατί θὰ ζημερωθούμε...
 — Ἄ ὄχι, βέβαια!—εἶπ' ἡ κυρία Σεβαστὴ—δὲν ἔχει δίκιο νὰ παραπονεθῇ καθόλου!
 — Ἐλα Χριστὶ και βλόγα μας! Τὸ κεφάλι τοῦ ψαριοῦ θέλω Σεβαστὴ... κρεμμυδάκια μπόλικα!
 Κάνανε τὸ σταυρὸ τους και τὸ φαγοπότι ἀρχίσε μὲ τὰ ὄλα του. Ὁ γιατρὸς, δάσκαλος πού δίδασκε και νόμον δὲν κρατοῦσε, ἔτρωγε σὰ γλάρος, καταβάζοντας κάτι μπουκιές θεόρατες, πού κιντύνευε νὰ πνιγῇ...

— Βγάλτε, βρῆ παιδιά, τὸ φαί και τὴ γυναῖκα—ἔλεγε μασώντας—κ' ὕστερα μουντζώστε τὴ ζωὴ, νὰ πάρῃ στὸ διάολο!
 — Μπράβο γιατρί! Τέτοιες διδασχὲς δίνεις στὰ παιδιά; Τί περίφημο; πατέρης θὰ γινόσανε! Καλὰ ἔκανες, χριστιανέ μου, και δὲν παντρεύτηκες...
 — Ἄμ ψέματα; ἔξερεις τοῦ Ναστραδίν Χόντζα τὴν παροιμία;
 — Τί ἔκανε πάλι αὐτός;
 — Κάποιος ἔχασε τὸ γαϊδούρι του... περίφημο, ξέρεις, αὐτὸ τὸ πλακί σου... τσ, τσ!... Τὸ λοιπὸ πάει στὸ Χόντζα και τοῦ λέει «Ἄμάν, Χόντζα μου, χάθηκε σὰ δὲ βρεθῇ ὁ κλέφτης! Φτωχὸς ἂν θρωπὸς, τί θὰ γενῶ χωρὶς γαϊδούρι!...» Ἀκουσε, τοῦ λέει ὁ Χόντζας, ἔχεις τὸ σαμάρι του; Λέει, τῶχ! Ἐ! αὐριο πάρτο κ' ἔλα στὸ τζαμί! Πρῶτ' πρῶτ' τὸ παίρνει αὐτός και πάει... τσ, τσ!... μωρέ ὅποιος δὲν τρώει τὸ κεφάλι τοῦ ψαριοῦ δὲν ξέρει γὰρ φᾶρ ψάρι, τέλειωσε!
 — Τὸ λοιπόν;
 — Ὁ Χόντζας σὰν τέλειωσε τὴ προσευκὴ παίρνει τὸ σαμάρι και φωνάζει δυνατὰ στοὺς πιστοὺς: Ἐνας φτωχὸς ἔχασε τὸ γαϊδούρι του και τοῦμεινε μονάχα τὸ σαμάρι. Ποῖος ἀπὸ σας δὲ φίλησε ποτέ;

του γυναῖκα, ποῖος δὲ ρέχτηκε καλὸ φαί, ποῖος δὲν ἤπιε καλὸ κρασί, ὅπου τὸ πέτυχε, νὰρῃ δῶ μπροστὰ μου!... Σὰν ἀκουσε τὰ λόγια τοῦ Χόντζα ὁ κλεμμένος, νάσου κ' ἔρχεται μπροστὰ του κμκρωτά, καμαρωτὰ, μὲ τὴν ἰδέαν, βέβαια, πῶς πῶς πολὺ θὰ τότε συμπαθήσῃ γιὰ τὴν ἀρετὴ του!—Γῶ, τοῦ λέει, τίποτ' ἀπ' αὐτὰ δὲν ἔκανα!—Μπρὲ ἀλήθεια!—Ἀλήθεια!—Ἐ! στάσου, τὸ λοιπὸ, τοῦ λέει, νὰ σοῦ βάλω τὸ σαμάρι, βρῆκα τὸ γαϊδαροπούχες!
 — Χά χά! Μπράβο, γιατρί μας, ἔσοχο!
 — Βάλτε μου λίγο κρασί, μωρέ, φοβάστε μὴ μεθύσω;
 — Στὴν ὑγίᾶ τοῦ γιατροῦ μας!
 — Στὴν ὑγίᾶ σας, κατεργάρηδες, καλὴ προκοπὴ!...
 — Τὰ λόγια τοῦ γιατροῦ νάκουτε σεῖς και θὰ προκόψετε!
 — Σὰν ἔχουνε μυκλὸ βέβαια θὰ μ' ἀκούνε, ἀμέ τί; Ἐποκριστέες θὰ τοὺς μάθω;
 — Γι' αὐτὸ πιά δὲ σὲ σέβονται, γιατρί μου, γιατί ἔγινες ἓνα μὲ τὰ τρελλοπαῖδα... Τί νὰ σοῦ πῶ!
 — Τί νὰ κάνω, ἀδερφή, γιὰ πῆς μου τί νὰ